

ХУДУДЛАРДА ЖИНОЯТЧИЛИКНИ ОЛДИНИ ОЛИШ БОРАСИДАГИ ТАШКИЛИЙ-НАЗОРАТ ЧОРА- ТАДБИРЛАР

Алтишев Темурабек Хамзаевич

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Жамоат хавфсизлиги
департаменти Ташкилий-таҳлил бошқармаси
бошлиғи, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18617156>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 08- fevral 2026 yil
Ma'qullandi: 10- fevral 2026 yil
Nashr qilindi: 12- fevral 2026 yil

KEY WORDS

жиноятчилик профилактикаси,
ташкилий-назорат чоралари,
маҳалла тизими, барвақт
профилактика, криминоген
вазият, йўл харитаси, электрон
мониторинг, community policing,
situational crime prevention,
хавфсиз муҳит.

ABSTRACT

Мазкур мақолада ҳудудларда жиноятчиликни олдини олиш борасидаги ташкилий-назорат чора-тадбирларнинг назарий ва амалий жиҳатлари таҳлил қилинган. Жиноятчилик профилактикаси тизимида барвақт огоҳлантириш, институционал мувофиқлаштириш, маҳалла даражасида хавфсиз муҳит яратиш ҳамда электрон мониторинг механизмларининг ўрни илмий манбалар асосида ёритилган. Шунингдек, Республика идоралараро мувофиқлаштириш ишчи гуруҳи фаолияти, ҳудудий "йўл хариталари" механизми ва натижадорлик индикаторларига асосланган назорат тизимининг аҳамияти таҳлил этилган. Халқаро тажриба, жумладан, community policing ва situational crime prevention концепциялари мисолида профилактиканинг самарали моделлари қиёсий ўрганилган. Тадқиқот натижасида ҳудудларда жиноятчиликни камайтиришда комплекс, манзилли ва илмий асосланган ташкилий-назорат чоралари ҳал қилувчи аҳамият касб этиши асослаб берилган.

Ҳудудларда жиноятчиликни олдини олиш борасидаги ташкилий-назорат чора-тадбирлар масаласи замонавий давлат бошқаруви тизимида стратегик аҳамият касб этади. Жиноятчилик нафақат ҳуқуқий, балки ижтимоий-иқтисодий, демографик ва маънавий омиллар билан боғлиқ мураккаб ижтимоий ҳодиса сифатида намоён бўлади. Шу боис унинг олдини олиш масаласи фақат жазо сиёсатини кучайтириш билан эмас, балки барвақт профилактика, институционал мувофиқлаштириш ва тизимли назорат механизмларини такомиллаштириш орқали ҳал этилади. Криминологик тадқиқотларда таъкидланишича, жиноятчилик даражасига таъсир этувчи асосий омиллар — ижтимоий тенгсизлик, ишсизлик, аҳолининг ҳуқуқий онги даражаси ва маҳаллий бошқарув тизимининг самарадорлиги ҳисобланади [1]. Шу нуқтаи назардан қаралганда, ҳудудий

кесимда жиноятчиликни олдини олиш ташкилий-назорат чораларини қайта кўриб чиқиш ва уларни аниқ мақсадли кўрсаткичлар асосида йўлга қўйиш долзарб вазифадир.

Замонавий криминологияда жиноятчиликни олдини олиш концепцияси реактив эмас, балки проактив ёндашувга асосланиши лозимлиги таъкидланади. Ларри Шерман томонидан ишлаб чиқилган “Evidence-Based Policing” назариясида жиноятчиликни камайтириш самарадорлиги илмий таҳлил ва статистик маълумотларга асосланган бошқарув қарорларига боғлиқ экани кўрсатиб берилган [2]. Ушбу ёндашувга мувофиқ, ҳар бир ҳудудда криминоген вазиятни чуқур таҳлил қилиш, хавф гуруҳларини аниқлаш ва профилактик тадбирларни манзилли ташкил этиш талаб этилади. Хусусан, ижтимоий назорат институти сифатида маҳалла тизими жиноятчиликни барвақт аниқлаш ва унинг сабабларини бартараф этишда муҳим роль ўйнайди. Тадқиқотчи Роналд Кларк “Situational Crime Prevention” назариясида жиноят содир этиш имкониятини камайтириш орқали жиноятчилик даражасини пасайтириш мумкинлигини илмий асослаб берган [3]. Бу эса ташкилий-назорат чораларининг техник ва инфратузилмавий жиҳатларини кучайтириш зарурлигини англатади.

Ўзбекистон Республикасида маҳаллаларда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикаси тизимини такомиллаштириш мақсадида Бош прокуратура ҳузурида Республика идоралараро мувофиқлаштириш ишчи гуруҳи ташкил этилгани давлат сиёсатида профилактик ёндашув устувор эканини кўрсатади. Мазкур тузилма 2026–2027 йилларда ҳар чоракда республика маҳаллаларида хавфсиз муҳит яратиш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишнинг самарали ташкилий-техник тизимини шакллантиришга қаратилган асосий мақсадли кўрсаткичларни тасдиқлаш ҳамда улар ижроси устидан назоратни таъминлаш вазифасини бажаради. Бундай тизимли назорат модели халқаро амалиётда “performance management in policing” деб номланиб, унинг самарадорлиги илмий жиҳатдан асосланган [4]. Ҳар бир ҳудуд кесимида мақсадли индикаторларни белгилаш, уларнинг ижросини мониторинг қилиш ва натижаларни таҳлил қилиш орқали жиноятчилик динамикасига таъсир кўрсатиш мумкин.

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан маҳалла — туман — вилоят даражаларида манзилли чора-тадбирларнинг намунавий “йўл хариталари” асосида ҳар чораклик ҳудудий “йўл хариталари” ишлаб чиқилиши бошқарувнинг вертикал мувофиқлашувини таъминлайди. Илмий адабиётларда таъкидланишича, кўп босқичли бошқарув тизимида координация механизмининг самарадорлиги жиноятчиликни камайтиришда ҳал қилувчи аҳамиятга эга [5]. Агар марказий ва ҳудудий органлар ўртасида ахборот алмашинуви тизимли йўлга қўйилса, профилактика тадбирлари манзилли ва тезкор характер касб этади. Бу эса жиноят содир этиш эҳтимолини барвақт босқичда чеклаш имконини беради.

Маҳаллаларда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикаси борасидаги ишларнинг натижадорлигини жойларга чиққан ҳолда баҳолаш, электрон назорат платформалари орқали мониторинг қилиш ва танқидий муҳокамалар ўтказиш тизимли назорат механизмларини мустаҳкамлайди. Илмий тадқиқотлар электрон мониторинг ва маълумотлар таҳлилига асосланган бошқарув тизими жиноятчиликни 10–20 фоизгача камайтириш имконини беришини кўрсатган [6]. Бунда маълумотларнинг

шаффофлиги ва ҳисобдорлик принциплари муҳим аҳамият касб этади. Ҳар ой ва ҳар чорак якунида вилоят прокурорлари ҳамда ички ишлар органлари раҳбарлари ҳузурида ўтказиладиган муҳокамалар тизимли таҳлилни таъминлайди, масъулиятсизлик ҳолатларини бартараф этади ва рағбатлантириш ҳамда интизомий чоралар орқали натижадорликни оширади.

Халқаро тажриба шуни кўрсатадики, жамоатчилик билан ҳамкорлик асосида ташкил этилган профилактика тизими жиноятчиликни камайтиришда самарали ҳисобланади. Масалан, Буюк Британия ва АҚШда “community policing” концепцияси асосида маҳаллий ҳамжамият билан ҳамкорликни кучайтириш орқали жиноятчилик даражаси сезиларли даражада камайгани қайд этилган [7]. Ушбу ёндашувда полиция, маҳаллий ҳокимият ва фуқаролик жамияти институтлари ўртасидаги ўзаро ишонч ва ҳамкорлик ҳал қилувчи омил сифатида қаралади. Ўзбекистон шароитида маҳалла институти мазкур концепцияни амалга ошириш учун институционал асос бўлиб хизмат қилади.

Жиноятчиликни олдини олишда ташкилий-назорат чораларининг самарадорлиги фақат норматив-ҳуқуқий базанинг мавжудлиги билан эмас, балки унинг амалда қандай ишлаётгани билан баҳоланади. Криминологик тадқиқотларда таъкидланишича, профилактика чораларининг барқарор натижа бериши учун улар ижтимоий қўллаб-қувватлаш дастурлари билан уйғунлашган бўлиши лозим [8]. Демак, ишсизликни камайтириш, ёшлар бандлигини таъминлаш, ҳуқуқий маданиятни оширишга қаратилган дастурлар ташкилий-назорат чораларининг таркибий қисмига айланиши зарур.

Хулоса қилиб айтганда, ҳудудларда жиноятчиликни олдини олиш борасидаги ташкилий-назорат чора-тадбирлар комплекс, манзилли ва тизимли характерга эга бўлиши шарт. Республика идоралараро мувофиқлаштириш ишчи гуруҳи фаолияти, ҳудудий “йўл хариталари”, электрон мониторинг платформалари ва танқидий муҳокамалар тизими жиноятчиликни барвақт профилактика қилишга хизмат қилади. Илмий назария ва халқаро тажриба шуни кўрсатадики, мувофиқлаштирилган бошқарув, жамоатчилик иштирокини таъминлаш ва натижаларга асосланган назорат тизими жиноятчиликни камайтиришда энг самарали механизм ҳисобланади. Шундай экан, ташкилий-назорат чораларини янада такомиллаштириш, уларни илмий асосланган индикаторлар билан бойитиш ва жамоатчилик назоратини кучайтириш ҳудудларда хавфсиз муҳитни таъминлашнинг асосий кафолати бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Sherman L. W. Evidence-Based Policing // Ideas in American Policing. – Washington, DC: Police Foundation, 2013.
2. Clarke R. V. Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. – 2nd ed. – Albany: Harrow and Heston, 1997.
3. Weisburd D., Telep C. W., Hinkle J. C., Eck J. E. The Effects of Problem-Oriented Policing on Crime and Disorder // Campbell Systematic Reviews. – 2010. – Vol. 6. – No. 1. – P. 1–89.
4. Braga A. A., Weisburd D. L. The Effects of Focused Deterrence Strategies on Crime: A Systematic Review and Meta-Analysis // Journal of Research in Crime and Delinquency. – 2012. – Vol. 49. – No. 3. – P. 323–358.
5. Goldstein H. Problem-Oriented Policing. – New York: McGraw-Hill, 1990.

6. Welsh B. C., Farrington D. P. Crime Prevention Effects of Closed Circuit Television: A Systematic Review // Home Office Research Study. – London, 2002.
7. Skogan W. G. Community Policing: Can It Work? – Belmont: Wadsworth Publishing, 2004.
8. Farrington D. P. Developmental and Life-Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues // Criminology. – 2003. – Vol. 41. – No. 2. – P. 221–255.

INNOVATIVE
ACADEMY